

Helsinki 28.10.2003

Tiedotusvälineille

OIKEUDENKÄYNTIMENETTELYIDEN ONGELMAT

Tuomioistuinmenettelyt ja tuomioistuinten toimintaympäristö ovat muuttuneet huomattavasti 1990- ja 2000-luvuilla. Riitaprosessi uudistettiin vuonna 1993, hallintoprosessi vuonna 1996 ja rikosprosessi vuonna 1997. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuoreessa tutkimuksessa (*Kaijus Ervasti & Hertta Kallioinen: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 202*) on kartoitettu uusien menettelymuotojen toimivuutta ja niiden tuomia ongelmia ennen kaikkea oikeudenkäytön ja sovellettujen prosessisäännösten yhtenäisyyden näkökulmasta. Kohteena on niin riita-, rikos- kuin hallintoprosessikin.

Raportti on esiselvityksenomainen. Se ei pyri kohteensa kattavaan kuvaukseen. Tarkoituksena on paikantaa ongelmakohtia ja teemoja, joihin jatkotutkimuksessa ja tuomioistuinten kehittämisessä tulisi erityisesti keskittyä. Aineistoina on käytetty tilastotietoja, aiempia tutkimuksia, tuomareille ja asianajajille tehtyjä kyselyitä sekä tuomareiden haastatteluita.

Siviiliprosessi

Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi siltä, että siviiliprosessin keskeisiä ongelmia ovat hitaus ja kalleus. Asianajajien mukaan ongelmana ovat myös tuomarien erilaiset käytännöt. Etenkin tuomarien prosessinjohtotyyleissä nähtiin paljon vaihtelua. Tuomioistuimilla on myös erilaisia toimintatapoja suhtautumisessa todisteisiin suullisessa valmistelussa ja sovintojen edistämisessä. Tuomarit korostivat ongelmina etenkin jäsentelemättömiä ja liian pitkiä haastehakemuksia ja vastauskirjelmia sekä oikeudenkäyntiaineiston paisumista.

Siviiliprosessia koskevia säännöksiä on uudistettu runsaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuoden 1993 alioikeusuudistuksessa kyse on hyvin laajasta uudistuksesta, jonka toteutuminen vie pitkän aikaa ja edellyttää myös tuomioistuintenkulttuurin muutosta. Tämänkaltaisen muutos lienee käynnissä, sillä jotkut uudistuksen alkuvaiheessa esiintyneet ongelmat ovat vähentyneet ajan kuluessa.

Kokonaisuudessaan näyttäisi siltä, että *olisi kiinnitettävä huomiota myös muun tyyppisiin toimenpiteisiin siviiliprosessin laadun parantamiseksi kuin sääntely*. Myös tutkimusta siviiliprosessista tarvittaisiin erityisesti tuomioistuinten asiakkaiden näkökulmasta. Kollegiaalista päätöksentekoa käräjäoikeuksissa olisi syytä myös lisätä, koska nykyjärjestelmässä tuomareilla on vain hyvin vähän kokemuksia muiden tuomareiden toiminnasta siviiliprosessista. Tämä on omiaan johtamaan epäyhtenäisiin käytäntöihin.

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telekopio	Sähköposti
PL 157	Uudenmaankatu 37	(09) 16003	(09) 1606 7865	optula.om@om.fi
00121 HELSINKI	00120 HELSINKI			www.om.fi/optula

Rikosprosessi

Keskeinen ongelma rikosprosessissa näyttäisi olevan juttujen peruuntuminen asianosaisten poissaolon vuoksi. Tuomarien käytännöissä on myös mitä ilmeisimmin vaihtelua, joskaan ei ilmeisesti yhtä paljon kuin siviiliprosessissa. Ainakin jonkin verran näyttäisi olevan vaihtelua muun muassa johdattelevien kysymysten sallimisessa, siinä kuinka tarkkaan todistusteemoja vaaditaan ilmoitettavaksi, esitutkimateriaalin käsittelyssä ja huomioon ottamisessa sekä asioiden ulkoisen kulun järjestämisessä.

Mahdollista sääntelytarvetta ongelmien korjaamiseksi on vaikea arvioida käytössä olleiden aineistojen perusteella. Lienee kuitenkin syytä pyrkiä poistamaan rikosprosessin ongelmia samantyyppisillä toimenpiteillä, mitä edellä on esitetty siviiliproessin osalta. Ennen kaikkea *rikosprosessin toimivuudesta tarvittaisiin runsaasti lisää empiiristä tutkimusta*.

Hallintoprosessi

Hallintoprosessin ongelmakohtia selvitettiin pääosin hallintotuomareille tehdyillä haastatteluilla sekä lisäksi asianajajille suunnatuilla kyselyillä. Haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että hallintotuomarit ovat keskimäärin melko tyytyväisiä hallintoprosessiin. Useat haastatelluista kokivat, että menettely saattaa vaihdella paljonkin käsiteltävän asian laadusta riippuen, mutta *harvat näkivät epäyhtenäisyyden negatiivisena piirteenä*. Eniten epäyhtenäisyyttä esiintyi suullisen käsittelyn järjestämisessä sekä tuomioistuimen selvitystoimenpiteiden laajuudessa. Tuomareiden mukaan joustavuus on tärkeää prosessissa, jossa *käsitellään hyvinkin eri tyyppisiä asioita*, mutta toisaalta epäyhtenäiset käytännöt eivät saa vaarantaa oikeusturvaa.

Asianajajat näyttäisivät olevan hieman tuomareita tyytymättömämpiä hallintoprosessin toimivuuteen. Hallintotuomioistuinten asiakkaiden kokemuksia hallintolainkäytöstä ei tutkimuksessa ole selvitetty. Tästä syystä jatkotutkimuksessa olisikin syytä selvittää myös muiden hallintoprosessiin osallistuvien toimijoiden näkemyksiä hallintoprosessin ongelmista, epäyhtenäisyyksistä ja kehittämistarpeesta.

Oikeudenkäyntimenettelyiden kehittäminen

Kokonaisuudessaan tuomioistuinlaitoksen kehittämisessä ja eri prosessilajien (rikos-, siviili- ja hallintoprosessi) ongelmien korjaamisessa voidaan käyttää ainakin seuraavia keinoja: 1) tuomareiden koulutus ja tuomioistuinten laatuhankeet sekä tuomioistuinten työtapojen ja johtamisen kehittäminen, 2) tuomarien rekrytointiin panostaminen ja aikaisempaa vahvemman tuomari-identiteetin luominen sekä aikaisempaa asiantuntevamman asianajajakunnan kehittäminen, joilla niin ikään olisi vahvempi yhtenäinen ammatti-identiteetti ja ammattietiikka, 3) empiirisen tutkimustiedon hankkiminen tuomioistuinten toiminnasta ja laatumittareiden kehittäminen tuomioistuinten työn laadun arvioimiseksi, 4) oikeudellinen sääntely.

Oikeudenkäyntiprosesseja samoin kuin syyttäjiä, oikeusapua ja muutoksenhakua koskevat säännökset on uudistettu perusteellisesti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vaikka säännökset mahdollisesti vaativat yksittäisiä korjauksia ja muutoksia, olisi kiinnitettävä ennen kaikkea huomiota *muun tyyppisiin toimenpiteisiin kuin sääntely*. Ainakin kaikissa hovioikeuspiireissä olisi syytä käynnistää laatuhankeet, joihin myös asianajajat ja syyttäjät kytetään mukaan.

Keskeinen ongelma tuomioistuinten toiminnan seuraamisessa on se, ettei Suomessa ole tuomioistuin sosiologista tai ylipäänsä kovin vahvaa oikeussosiologista tutkimustraditiota. Tuomioistuinlaitoksen kehittämisen ja lainvalmistelun näkökulmasta olisi tarpeen vahvistaa huomattavasti tuomioistuinten toiminnan empiiristä tutkimusta Suomessa. Samalla pitäisi kehittää tuomioistuinten tietojärjestelmiä siten, että ne tuottaisivat aikaisempaa kattavammin systemaattista tietoa tuomioistuinten toiminnasta.

Kyselyihin vastaa

hallintoprosessin osalta tutkija Hertta Kallioinen (p. 09-160 67875)
ja muilta osin tutkija Kaijus Ervasti (p. 041 507 7255)

Julkaisun voi tilata Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta puh. 09-160 67855